

TIDSSKRIFT FOR
DANSKDIDAKTISK FORSKNING

Jon Smidt

– en modig og moralisk ansvarstagende lærare och forskare

**Jon Smidt (2018). *Norskfaget mellom fortid och framtid
– scene og offentlighet*. Fagbokforlaget. 168 sider**

*Læst af Caroline Liberg, ph.d., Professor Emerita, Institutionen för pedagogik,
didaktik och utbildningssociologi, Uppsala universitet*

Jon Smidts bok *Norskfaget mellom fortid och framtid – scene og offentlighet* är ett centralt verk och bidrag i den mycket viktiga men också spännande diskussionen om L1-ämnets¹ innehåll och genomförande. Det är en diskussion som på olika sätt och med olika intensitet pågått sedan ämnet blev ett skolämne i och med införande av en nationellt reglerad skola i de skandinaviska länderna på 1800-talet. Lite förenklat kan sägas att de innehåll vi haft har varit barn av sin tid. Ett smakprov på detta ger JS² oss i kapitel 2 i form av en ingående och fascinerande exposé över utvecklingen av litteraturundervisning från 1950-talet och framåt genom sina egna upplevelser som först elev och sedan lärare och vilka traditioner denna undervisning byggt på.

“ ”Livet måste
levas framåt
men kan bara
förstås bakåt”.

Så vilken tid lever vi i nu och framför allt vilken värld vill vi leva i och hur kan L1-ämnet bidra till det? Det är frågor som vi ges möjlighet att reflektera över med hjälp JS:s erfarenheter, kunskaper och klokskap. I boken, som ges ut 2018, återges i kapitel 1 en diskussion som i Norge då förts om L1-ämnets innehåll sedan presenterandet av förarbeten till skolreformen ”Kunnskapsløftet” som infördes 2006 (LK06). Enligt den ska alla ämnen, utifrån sina respektive premisser, arbeta med fem grundläggande färdigheter genom alla skolåren: läsande, skrivande, muntlighet, räknande och användande av digitala verktyg. Här återfinns de som är kritiska till denna utveckling och menar att skönlitteraturen blir satt åt sidan och L1-ämnets kulturaspekter är hotat. På andra sidan i diskussionen står försvararna av LK06. De lyfter fram betydelsen av att ge eleverna möjlighet att utveckla sig som aktiva deltagare i det samhälle och den kultur de lever i genom att kunna ta del av och vara medskapare av olika texter.

JS, som själv var medlem av den grupp som arbetade med norsklanen i LK06, menar att detta senare synsätt ligger i linje med hans sätt att se på skolarbetet, närmare bestämt L1-ämnet, och även hur han förstår begreppet ’literacy’ som

evnen til å finne tekster, tolke tekster, reflektere over tekster, bruke tekster og produsere tekster, kort sagt: å handle med og gjennom tekster av alle slag, i ulike sjangrer og medier, i ulike sosiale sammenhenger. (s. 17)

Texter av alla slag (dikt, skönlitteratur, sakprosa och alla andra genrer) är del av den luft vi andas och är en väsentlig del i L1-ämnet som ger mening åt arbetet i ämnet, säger JS. Det är både dåtida och nutida texter som står i centrum för skolarbetet och därmed ger en grund och förberedelse för framtiden och framtida texter. Som Henrik Tikkanen och även Tage Danielsson uttrycker det: ”Om man vägrar se bakåt och inte vågar se framåt så måste man se upp”. I liknande anda säger Sören Kierkegaard: ”Livet måste levas framåt men kan bara förstås bakåt”. L1-ämnet utgör med andra ord en central aktör ”mellom fortid och framtid” som JS benämner det för att

hjelp unge mennesker til å orientere seg og få et perspektiv på den historien og det samfunnet de er en del av. (s. 13)

Redan i kapitel 1 slår JS fast att L1-ämnet kan ses som en offentlighet, en scen, ett resonansrum och en kulturverkstad där eleverna kan pröva sina egna stämmor och möta andras stämmor. I kapitel 3 och 4 möts vi så av en rik flora av konkreta exempel på hur undervisningen kan bedrivas för att skapa sådana offentligheter där eleverna kan utveckla en förståelse av vilka de är i dialog med andra i det sociala resonansrummet och se sig själva som kulturskapare. Kulturer är som JS påtalar inte fastlagda, utan de är i rörelse och blir till hela tiden. Samma gäller för kunskaper, de är inte statiska,

“ Betydelsen av att eleverna får möta historierna, baserar JS bland annat på Bruners arbeten om hur narrativet är ett av de viktigaste mänskliga redskapen att skapa en känsla av sammanhang och mening i livet.

de blir till och skapas på nytt. Upplevelsen och förståelsen av dessa undervisningssammanhang fördjupas av JS också i ljuset av bland annat Mead-traditionens syn på sociala identiteter och identitetsutveckling, hur vi blir till genom att pröva ut olika roller och positioner och spegla oss i varandra. Han baserar sitt synsätt vidare på Bakhtins dialogiska syn på yttringar som svar och tilltal, rum fyllt av många olika stämmor från när och fjärran. Med hjälp av Bakhtin påtalar JS vidare att *svara* innebär även att *an-svara* för sin position och yttring, det man ger uttryck för muntligt, skriftligt, kroppsligt eller på andra sätt.

I kapitel 5 får vi åter stifta bekantskap med ett undervisnings-exempel för att få en konkretion av sex som JS uttrycker det omistliga dimensioner i L1-ämnet. Det rör det kollektiva arbetet, genrer, historierna och det historiska, det skapande och svarande, det metaspråkliga samt det estetiska och kroppsliga. I kontrast till en tradition med individualisering och fokus på den enskilde eleven betonar JS betydelsen att se varje individ som en del i ett gemensamt och *kollektivt arbete*, som är om möjligt än viktigare i det individfokuserade samhälle vi nu lever i där, som JS uttrycker det, mycket handlar om den enskildes val och rättigheter i allt från dataspel och musikkanaler till utbildningsvägar och livssyn. Det är skolans uppgift att då kunna stå för det motsatta där elever får möta och utmanas av andra. Med *genrer* avser JS de olika sammanhang som eleverna möter i skolarbetet som gemensam läsning av en bok, klassamtal, grupparbete eller skrivande om det som arbetats med. Det är en mängd sammanhang som har ett tydligt syfte, ett innehåll och en form. Betydelsen av att eleverna får möta *historierna*, baserar JS bland annat på Bruners arbeten om hur narrativet är ett av de viktigaste mänskliga redskapen att skapa en känsla av sammanhang och mening i livet. Med historierna från annan tid får eleverna också ett *historiskt perspektiv* på sig själva. Med stöd av Gadamar talar här JS om hur eleverna får uppleva en form av dialektik mellan sin egna och textens förståelsehorisont. L1-ämnet är ett tolkande och *skapande* ämne påtalar JS vidare där eleverna möter det annorlunda och fascinerande, andra stämmor som de får gå i klinch med och *svara* på. I dessa svar gäller det att också kunna ställa sig utanför och tala om vad man upplevt med hjälp av ett *metaspråk*. Här hänvisar JS till Penne som talar om ett metaspråk som en väsentlig förutsättning för att skapa ”textual power”. Slutligen lyfter JS fram det *estetiska och kroppsliga*, om vikten av att låta eleverna få tillerkännas sina känslor och allt de känner och erfar med alla sina sinnen. Han lyfter i detta sammanhang fram ett arbete Thavenius med kollegor bedrivit kring frågan om skolans mål och mening. Deras förslag är en ”radikal estetik” som mycket förenklat innebär att släppa fram det osäkra och motsägelsefulla som öppnar upp för ett kritiskt perspektiv på världen, nya tankar och även nya uttrycksformer, i grunden ett perspektiv där

bildning står i centrum för skolarbetet. Kapitlet avslutas med hur dessa omistliga dimensioner i L1-ämnet också är centrala aspekter av ett vidgat literacy-begrepp.

JS återkommer mer ingående i fyra kapitel (kapitel 6 – 9) till det som introducerades i kapitel 1, nämligen att se L1-ämnet som en kulturverkstad, en offentlighet, ett resonansrum och en scen. Allt arbete med texter är enligt JS ett iscensättande, nya rum skapas för texten och i texten. Eleverna går i dialog med texterna de möter. De ser möjlighet för nya frågor, nya perspektiv och får erfara olika tolkningspositioner i mötet med kamrater i det kollektiva skolarbetet. En sådan dynamisk och dialogisk syn på texter och de kulturer eleverna och andra över tid och rum är en del av, lägger grunden för L1-ämnet som en *kulturverkstad*. L1-ämnet som en *offentlighet* sätter JS in i sammanhanget av att se ämnet som en kultur för kommunikation, en kultur där man kan finna sin egen stämma, yttra sig, bli lyssnad till och få gensvar. Han talar i detta sammanhang även om L1-ämnet som en textkultur där eleverna i denna offentlighet också får fördjupa sin förståelse av egna och andras texter (muntliga och skriftliga) med hjälp av ett metaspråk. När eleverna får möta andras stämmor i texter från andra tider eller rum uppstår ett *resonansrum* för deras egna stämmor. De ges perspektiv på sin egna erfarenheter som därmed kan utvecklas i olika riktningar. Det blir som en resa med start i det egna som får möta det andra, det annorlunda, det kanske förunderliga och fascinerande, och sedan återvända tillbaka i det egna på ett nytt sätt och med nya erfarenheter och kunskaper. Denna resan-metafor används ofta för att beskriva vad bildning kan innebära. Resonansrummen lägger med andra ord en grund för elevernas bildningsresor. L1-ämnet utgör därmed en *scen* där läraren är ansvarig regissör. Det är en scen för bygge av kulturförståelse, kommunikation och bildning. Det är också ett identitetsarbete som pågår i och med att eleverna får delta i olika genrer där de får vara någon som JS uttrycker det. De får gå in i och ut ur roller och positioner och pröva olika stämmor.

Kapitel 10 är en uppsummering av hur JS ser på L1-ämnet där han går i dialog med andra forskare om hur man kan se på ämnets ”faglighet”. Här är han mycket tydlig med att se L1-ämnets särart som ett skolämne som skiljer sig från motsvarande ämnen inom högre utbildning. Skolämnet L1 har andra mål, andra arbetssätt, annat innehåll, andra genrer och en annan estetik menar JS. Det har en annan logik än universitetsämnena om än de står i dialog med varandra. I ett avslutande kapitel, kapitel 11, håller så JS ett innerligt och välgörande hyllningstal till den modiga L1-läraren som står ”på den store lille scen som heter skolefaget norsk” (s. 158).

“ En personlig reflektion baserat på mina många samtal med Jon och i läsning av bland annat denna hans bok är att jag förstärkts i min tro på att utbildning är att vilja något.

JS:s bok genomsyras av praktik och teori i samspråk med varandra. Den må vara skriven för snart tio år sedan. Men den är lika aktuell idag som den var då. Det gäller såväl JS:s egna tankar och erfarenheter som den rika flora av andra forskare han hänvisar till. Han ger oss genomgripande och välgrundade svar på frågor om L1-ämnets karaktär och inte minst på dagsaktuella frågor om hur barn och unga kan motiveras till och engageras i att läsa böcker oftare och mer.

En personlig reflektion baserat på mina många samtal med Jon och i läsning av bland annat denna hans bok är att jag förstärkts i min tro på att utbildning är att vilja något. Det rör frågan som Jon ställer sig om vilken värld vi vill leva i ung som gammal. Här kan skolan och däribland L1-ämnet bidra till att fostra våra barn och unga till att bli aktiva deltagare och till att förstå att de är medskapare av det samhälle och den kultur vi alla lever i. Med hjälp av Jons belästheter och kunnande har jag kommit till insikt om betydelsen av att därmed inte bara låta eleverna finna sin egen stämma, yttra sig, bli hörda och få svar, utan också att ta ansvar för sina yttranden. Detta kan inte nog betonas i den värld vi nu lever i med alltför ohämmade sociala medier, trollfabriker och liknande där avsaknaden av ansvarstagande är skrämmande. Begreppet textrörlighet jag själv deltagit i att utveckla har därmed med Jon på axeln med åren fått en alltmer vidgad betydelse i mitt tänkande än det hade från början. Det räcker inte med att kunna röra sig i texter man läser och skriver, utan det gäller också att kunna sätta dem i rörelse på ett ansvarsfullt sätt.

Aristoteles talar i *Nichomakiska etiken* om tre typer av vänskap: den man har för nöjes skull, den man har för nyttans skull och en tredje som går bortom nyttjande och njutning. Det är en moraliskt ansvarstagande vänskap som bland annat öppnar för självkännedom och för de inblandades möjlighet att växa som karaktär. En sådan vänskap erbjuder Jon Smidt sina läsare på. Det är en modig och moraliskt ansvarstagande lärare och forskare som bjuder in oss läsare att gå i dialog med honom om de tankar och idéer vi har om L1-ämnet.

Smidt, Jon (2018). *Norskfaget mellom fortid og framtid – scene og offentlighet*. Bergen: Fagbokforlaget.

Fodnoter

¹ Jon Smidt talar nästan alltid om norskfaget i sin bok. Enligt min mening är det han säger emellertid generellt giltigt för morsmålssfaget oavsett i vilket land undervisningen bedrivs. Av den anledningen har jag i denna presentation, om än något självsvåldigt, valt att benämna det genomgående med det mer generella L1-ämnet.

² Författarskicket benämns Jon Smidt med hans initialer "JS".